Zabytki z metali kolorowych z Sąsiadki/ Sutiejska

Karol Żołędziowski, IA UW

1. Wstęp

Opracowanie objęło 29 zabytków z metali kolorowych znalezionych na wczesnośredniowiecznym grodzisku i osadzie przygrodowej we wsi Sąsiadka (dawniej gród Sutiejsk). Są to przede wszystkim ozdoby i elementy stroju takie jak: kabłączki skroniowe, zausznice, sprzączki, okucia, łańcuszki i dzwoneczki. W materiale znalazł się również beczułkowaty odważnik powlekany mosiężnym płaszczem, a także półprodukty i odpady w postaci blach i drutów, poświadczające prowadzenie na miejscu drobnych i mało intensywnych prac związanych z obróbką stopów miedzi. Nie odnaleziono natomiast odpadów potwierdzających prowadzenie na stanowisku działalności odlewniczej, co wskazuje, że większość znalezionych przedmiotów wykonywana była poza stanowiskiem.

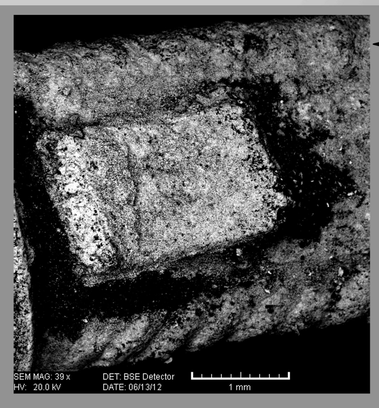

Ryc. 1 Mikroskopowe zdjęcie detalu srebrnej zausznicy (Ryc. 3:12)

Ryc. 2 Zdjęcie makro śladu przeciągania drutu przez drutownicę widoczne na jednym z ogniw miedzianego łańcuszka (Ryc. 3:9)

2. Metody

Materiał oprócz klasycznej analizy chronologiczno-stylistycznej poddano analizom składu chemicznego, do których wytypowano pięć zabytków. Badania wykonanno w w Centralnym Laboratorium IAE PAN przy pomocy rentgenowskiego spektrometru dyspersyjnego (EDS) zintegrowanego z elektronowym mikroskopem skaningowym (SEM) Tescan Easy Probe. Dzięki temu możliwe było również wykonanie serii zdjęć mikroskopowych (ryc. 1). Uzupełnienie opracowania stanowią zdjęcia śladów poprodukcyjnych na zabytkach wykonane obiektywem makro (ryc. 2).

Ryc. 3 Wybrane zabytki z podgrodzia i grodziska we wsi Sąsiadka

3. Chronologia i stylistyka

Datowanie większości zabytków, dla których możliwa była analiza chronologiczno-stylistyczna, mieści się w przedziale między XI, a początkiem XIII w. Wyjątek stanowi masywna sprzączka (Ryc. 3:2) odlana z mosiądzu ołowiowego silnie nawiązująca do egzemplarzy datowanych na VI-VII w. W materiale oprócz wyrobów pochodzących najprawdopodobniej z najbliższej okolicy kompleksu grodowego znalazły się również przedmioty, jak np.: języczkowate okucia końca pasa (Ryc. 3:1), które można wiązać z koczownikami Wielkiego Stepu. Interesującym znaleziskiem są również fragmenty łańcuszka (Ryc. 3:9), którego splot typowy jest dla terenów Skandynawii południowo-wschodniej. Na ziemiach polskich podobne łańcuszki odkryto w Truso i Świelubiu - stanowiskach o wyraźnych wpływach skandynawskich.

Zabytek	Zdjęcie	Cu	Zn	Sn	Pb	Fe	Sb	Stop
Sprzączka	Ryc.3:2	79.63	15.80	0.96	1.96	0.22	0.00	mosiądz ołowiowy
Okucie końca pasa	Ryc. 3.1	82.58	12.52	0.95	3.13	0.32	0.22	mosiądz ołowiowy
Odważnik	Ryc. 3.5	75.56	8.91	0.00	9.93	5.02	0.00	mosiądz ołowiowy
Dzwoneczek	Ryc. 3.4	90.30	0.17	2.81	4.03	0,11	1.25	brąz cynowo-ołowiowy

Ryc. 4 Wyniki analiz chemicznych zabytków ze stopów miedzi

Zabytek	Ag	Cu	Sn	Pb
Taśma kabłąka	92.75	4.02	1.42	0.51
Nadtopiony fragment Kabłąka	92.68	3.10	1.78	0.27
Środkowe pasmo filigranu	93.44	3.01	1.40	0.47
Boczne pasmo filigranu	92.31	3.19	1.45	0.97

Ryc.5 Wyniki analiz chemicznych fragmentu srebrnej zausznicy (Ryc. 3.12)

4. Wyniki analiz składu chemicznego

Spośród czterech przebadanych zabytków (Ryc. 4) z stopów miedzi trzy wykonane były z mosiądzu z dodatkiem ołowiu i minimalną ilością cyny, co wskazywałoby na skandynawską tradycję wytwórczości. Zaledwie jeden spośród czterech przebadanych zabytków z Sąsiadki odlany został z brązu. Ze względu na użyte dodatki stop ten można określić jako brąz ołowiowo-cynowy silnie zanieczyszczony antymonem. Analizy srebrnej(Ryc. 5) zausznicy wykazały, że do produkcji użyto srebra wysokiej jakości, zbliżonego do próby 925 używanej we współczesnym jubilerstwie.

5. Technika wykonania

W grupie zabytków z Sąsiadki osiem wykonano w technice odlewu. Na dwóch z nich – języczkowatym okuciu końca pasa (Ryc. 3.1) i sprzączce (Ryc 3.2) - zachowały się ślady po odciętych kanałach wlewowych (Ryc. 6). W materiale znalazł się również fragment srebrnej zausznicy ze zdobieniem imitującym filigran (Ryc. 3:11). Został on odlany przy użyciu formy dwuczęściowej, o czym świadczą wyraźne szwy odlewnicze powstałe w wyniku przesunięcia się jej części (Ryc.7).
Znaczna część zabytków, np. kabłączki skroniowe, druty czy blachy, wykonana została przy użyciu podstawowych technik metaloplastycznych takich jak: kucie, przeciąganie na ciągadłach czy zawijanie. Zdecydowanie wyższy poziom warsztatowy reprezentuje fragment srebrnej zausznicy lutowany z siedmiu elementów i zdobiony filigranem (Ryc. 3:12).

Ryc. 6 Ślad po odciętym kanale wlewowym na okuciu końca pasa (Ryc. 3:1)

Ryc. 7 Szew odlewniczy na fragnecie srebrnej zausznicy (Ryc. 3:11) powstały w wyniku przesunięcia połówek formy

6. Podsumowanie

Podsumowując rozważania na temat zabytków z Sąsiadki, należy zwrócić uwagę na dominację prostych, łatwych w produkcji form biżuterii. Wyjątek stanowią dwa fragmenty srebrnych zausznic. Nieliczne odpady produkcyjne wskazują na działalność związaną raczej z metaloplastyką niż odlewnictwem. Nie były to jednak prace prowadzone na szeroką skalę i najprawdopodobniej miały charakter drobnych napraw. Można więc stwierdzić, że większość przedmiotów wykonywana była poza terenem grodziska i podgrodzia. Z przeprowadzonych analiz chemicznych wynika, że wśród stopów miedzi użytych do produkcji omawianych zabytków dominują mosiądze ołowiowe, utrzymane w tradycji skandynawskiej, a nie stopy o zbliżonej zawartości cyny, cynku i ołowiu bardziej charakterystyczne dla strefy ruskiej. Rozkład taki wynikać może z małej liczby przeprowadzonych analiz i obraz ten zapewne uległby zmianie w świetle kolejnych badań.

E-mail: karol.zoledziowski@gmail.com